

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระราชประวัติต่างจากพระมหากษัตริย์องค์อื่น กล่าวคือทรงดำรงสมณเพศนานถึง ๒๗ พรรษา^๑ มีพระฉายาว่า วชิรญาณ ทรงเป็นเจ้าฟ้าพระองค์แรกที่สอบไล่ได้เป็นเปรียญ ทรงเป็นเจ้าฟ้าพระองค์แรกที่ทรงดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชคณະ เทียบเท่าชั้นเจ้าคณะรอง ทรงมีความรอบรู้ความเชี่ยวชาญในภาษาบาลี และภาษาอังกฤษ^๒ ทรงศึกษาพระไตรปิฎกอย่างแตกฉาน ผลงานพระราชนิพนธ์ของพระองค์ทั้งภาษาไทยและภาษาบาลีมีมากมายโดยเฉพาะพระราชนิพนธ์ภาษาบาลี มีจำนวนมากกกว่านักปราชญ์ภาษาบาลีท่านอื่นๆ ทั้งหมดในกรุงรัตนโกสินทร์

พระราชนิพนธ์ภาษาบาลีในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งไม่ได้มุ่งเน้นแนวศาสนธรรมในอุดมคติ เพื่อให้เกิดความศรัทธาอย่างเดียวนั้น แต่งานของพระองค์นั้นให้ความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ โบราณคดี ขนบธรรมเนียมประเพณีของบ้านเมือง อักษรศาสตร์ มีความเป็นวิชาการมากขึ้น^๓ และนอกจากจะมีผลงานเขียนแล้ว เป็นที่ยอมรับกันว่า พระสงฆ์ที่ศึกษาอยู่ในสำนักของพระองค์มีความสามารถใช้ภาษาบาลีสื่อสารกับพระสงฆ์ต่างประเทศ ดังปรากฏในตำนานวัดบวรนิเวศวิหารว่า “ครั้งนั้นพระเปรียญสามารถพูดภาษามคธได้อย่างดี เมื่อมีพระสมณทูตลังกาเข้ามา มีหน้าที่รับรองในราชการได้อย่างดี...”^๔ กล่าวได้ว่าภาษาบาลีมีความเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยนี้

ในการศึกษาวิจัยพระราชนิพนธ์ภาษาบาลี ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ผู้วิจัยแบ่งตามประเภทงานเป็น ๗ ประเภท ตามที่คณะกรรมชุด ได้จัดรวบรวมผลงานพระราชนิพนธ์ไว้ในหนังสือประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลี ในรัชกาลที่ ๔ ภาค ๑-๒

^๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร จัดพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการฉลองพระชนมายุครบ ๘๔ พรรษา สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๖.

^๒ พระธรรมรัชมนี และคณะ, พุทธศาสนประวัติสมัยรัตนโกสินทร์และราชวงศ์จักรี ๒๐๐ ปี (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑๖.

^๓ ดูหน้าคำนำ, ส่วนและคำแปลพระราชหัตถเลขาภาษาอังกฤษในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕)

^๔ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร หน้า ๑๕.

งานศึกษาที่กล่าวถึงพระราชนิพนธ์ภาษาบาลี ในรัชกาลที่ ๔ มาก่อนคือ รศ. ดร.สุภาพรรณ ฅบางช้าง เป็นงานวิจัยเรื่องวิวัฒนาการงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย : จารึก ตำนาน พงศาวดาร สาส์น ประกาศ มุ่งศึกษาภาษาบาลีที่มีมาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยก่อนสมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน ซึ่งครอบคลุมเกือบทุกเรื่องให้ว่าผลงานในสมัยนั้นมีอะไรบ้างเป็นการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการทางภาษาบาลีแต่ละยุคแต่สมัย อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชิ้นนี้ เป็นแนวทางในการศึกษาของผู้วิจัยต่อไป

ผู้วิจัยศึกษา ภาษาบาลีในพระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ ๔ เพราะเห็นว่าผลงานพระราชนิพนธ์ของพระองค์เป็นงานวรรณกรรมภาษาบาลีที่ทรงคุณค่าควรแก่การวิจัย เนื่องจากยังไม่มีผู้ใดศึกษาอย่างละเอียดและเป็นระบบมาก่อน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาลักษณะการใช้ภาษาและลีลาการแต่งภาษาบาลีในพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัย ได้กำหนดขอบเขตการศึกษาวิจัยเฉพาะพระราชนิพนธ์ภาษาบาลี ในรัชกาลที่ ๔ ดังนี้

๑.๓.๑ หนังสือประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลีในรัชกาลที่ ๔ ภาค ๑ คณะธรรมยุตและมหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศล เฉลิมพระเกียรติสมัยครบ ๑๐๐ ปี จากวารเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฏ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๕๑๑

๑.๓.๒ หนังสือประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลีในรัชกาลที่ ๔ ภาค ๒ คณะธรรมยุตและมหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระเมรุพระศพ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (จวน อุฏฐายี) พ.ศ. ๒๕๑๕

๑.๔ วิธีดำเนินการ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาค้นคว้าทางเอกสาร[Documentary Investigation] ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

๑.๔.๑ ศึกษาวิเคราะห์เอกสารที่เป็นแหล่งข้อมูล และตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ นำหลักฐานที่รวบรวมมาศึกษา วิเคราะห์ถึงลักษณะการใช้ภาษา

๑.๔.๓ สรุปผลการศึกษาข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาจากการค้นคว้า แล้วเรียบเรียงเสนอเป็นผลงานวิจัย

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๕.๑ ทำให้ทราบถึงลักษณะเฉพาะภาษาบาลีที่ใช้ในพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ๑.๕.๒ ทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการภาษาบาลี ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
- ๑.๕.๓ เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาลักษณะภาษาบาลีของพระคัมภีร์นิกายอื่น ๆ ในประเทศไทย

๑.๖ แหล่งข้อมูล

- ๑.๖.๑ หอสมุดบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- ๑.๖.๒ หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ๑.๖.๓ หอสมุดคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ๑.๖.๔ หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี
- ๑.๖.๕ หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตท่าพระ
- ๑.๖.๖ หอสมุดวัดบวรนิเวศวิหาร
- ๑.๖.๗ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านภาษาบาลี-สันสกฤต